

РЕЦЕНЗІЯ

**доктора юридичних наук, старшого дослідника
Пономарьової Тетяни Ігорівни на дисертацію
Письменської Оксани Вікторівни
«Розбещення неповнолітніх: склад злочину
та кримінально-правові засоби реагування»,
представлену на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 Право**

Актуальність теми дослідження. Проблематика розбещення неповнолітніх набуває особливої актуальності в сучасних умовах соціально-правового розвитку українського суспільства. З огляду на системні трансформації у сфері інформаційних технологій, цифровізації міжособистісної комунікації, а також глобалізаційних процесів, що впливають на соціальну поведінку, виникає новий рівень загроз для дітей, зокрема у сфері статевих відносин. Статистика засвідчує зростання кількості випадків посягань на неповнолітніх із використанням інтернету, соціальних мереж або інших електронних засобів комунікації. Зважаючи на це, розбещення неповнолітніх потребує не лише належного кримінально-правового реагування та забезпечення ефективності кримінально-правових засобів протидії, а й загалом теоретико-практичного осмислення цього явища за кримінальним правом України.

Актуальність дослідження зумовлена й тим, що сучасна правозастосовна практика стикається з труднощами у кваліфікації діянь за ст. 156 КК України. Зокрема, суперечки викликає питання про межі між розбещенням неповнолітніх і сексуальним насильством, особливо в умовах цифрового простору. У багатьох випадках слідчі та суди потребують чітких критеріїв для визначення складу злочину, меж кримінальної відповідальності та застосування належних санкцій.

Крім того, проблема захисту неповнолітніх від розбещення перебуває у фокусі міжнародного правового співтовариства. Україна, як держава, що взяла на себе зобов'язання згідно з Конвенцією про права дитини та

Факультативним протоколом до неї щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії, зобов'язана забезпечувати ефективне кримінально-правове реагування на відповідні злочини. Тому дослідження розбещення неповнолітніх у контексті національного та міжнародного права є важливим не лише з теоретичної позиції, а й у практичному вимірі захисту прав дитини.

Отже, актуальність теми зумовлена як соціальними викликами сучасності, так і потребами вдосконалення кримінального законодавства та правозастосовної практики з метою створення ефективної системи протидії розбещенню неповнолітніх.

Викладене свідчить, що тема дослідження, обрана Оксаною Письменською, є актуальною, а звернення до неї – своєчасним.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження проведено відповідно до Концепції Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 р., схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2018 р. № 728-р. Тема дисертаційного дослідження обрана в межах Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки, затвердженої Наказом МВС України від 11 червня 2020 р. № 454; Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2025–2029 роки, затвердженої Наказом МВС України від 21 травня 2024 р. № 326.

Тема дисертації затверджена Вченою радою Донецького державного університету внутрішніх справ (протокол від 03 серпня 2023 року № 20).

Науковий рівень дисертації та новизна представлених теоретичних результатів проведених здобувачем досліджень, їх наукова обґрунтованість. Дисертація складається з анотації українською та англійською мовами, вступу, чотирьох розділів, що містять 10 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та 2 додатків.

У першому розділі з використанням кількісних методів дослідження продемонстровано сучасний стан та особливості кримінально-правової протидії розбещенню неповнолітніх в сучасній Україні. Проведений аналіз дав змогу встановити низку тенденцій реалізації кримінально-правової політики з протидії розбещення неповнолітніх протягом 2014–2023 рр. Із-поміж іншого в процесі дослідження виявлено, що серед кримінальних правопорушень, які посягають на нормальний статевий розвиток неповнолітніх, саме розбещення неповнолітніх характеризується найбільш високими показниками його виявлення. Установлено, що фактор повномасштабного вторгнення російських військ на територію України істотним чином не вплинув на процес виявлення фактів вчинення розбещення неповнолітніх.

Другий розділ присвячено аналізу основного складу злочину розбещення неповнолітніх (ч. 1 ст. 156 КК України). У цьому розділі вивчаються об'єктивні та суб'єктивні ознаки, які є обов'язковими для зазначеного складу злочину.

У розділі 3 дисертації встановлено, що ознаками, які кваліфікують розбещення неповнолітніх, є: 1) вчинення розпусних дій щодо малолітньої особи; 2) розпусні дії вчинені: а) членами сім'ї; б) близькими родичами; в) особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього. Аналіз ознак, що кваліфікують розбещення неповнолітніх (ч. 2 ст. 156 КК України), дав змогу встановити до яких видів ознак вони відносяться.

Структура дисертації добре продумана і відповідає тим завданням, які поставила перед собою авторка. Дисертантка послідовно викладає матеріал, здебільшого правильно співставляючи загальні та конкретні питання, сформулювала необхідні наукові дефініції.

Зазначене дало змогу авторці винести на захист положення і висновки, які здебільшого є новими або містять значну частку новизни.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним з перших в Україні комплексних досліджень розбещення неповнолітніх як складу злочину та засобів кримінально-правового реагування щодо осіб, які його вчиняють. Зокрема, здобувачка пропонує у ст. 156 КК України визначити зміст психічного ставлення особи до віку потерпілого, скориставшись наявним у КК України досвідом, та зазначити про завідомість стосовно віку потерпілої особи. Вона слушно доводить потребу узгодити санкції ст. 155 КК України з санкціями ст. 156 КК України, зважаючи на те, що розбещення неповнолітніх є злочином, який характеризується більш високим ступенем суспільної небезпечності. Заслуговує на увагу також ідея передбачити у санкції ч. 1 ст. 156 КК України такий альтернативний вид основного покарання, як пробаційний нагляд, а так само виключити із санкції ч. 2 ст. 156 КК України додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Правильним слід визнати підхід про те, що розбещення неповнолітніх може утворювати ідеальну сукупність з домашнім насильством у разі, якщо особа вчиняє умисне систематичне психологічне насильство, щодо неповнолітньої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, у спосіб її розбещення.

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння методологією наукової діяльності. Мета дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб розробити теоретико-прикладні засади кримінально-правового реагування на вчинення розбещення неповнолітніх як злочин, передбачений ст. 156 КК України, сформулювати на цій основі пропозиції щодо вдосконалення кримінального законодавства України й розробити рекомендації з підвищення ефективності практики його застосування.

Для досягнення цієї мети здобувачка поставила та виконала такі завдання:

– охарактеризувати сучасний стан та визначити особливості кримінально-правової протидії розбещенню неповнолітніх в Україні

- установити об’єкт складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 156 КК України;
- дослідити об’єктивну сторону розбещення неповнолітніх;
- визначити суб’єкта складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 156 КК України;
- розкрити зміст суб’єктивної сторони розбещення неповнолітніх;
- установити зміст ознак, що кваліфікують розбещення неповнолітніх, визначивши специфіку утворюваного ними кваліфікованого складу цього злочину;
- розкрити особливості основних кримінально-правових засобів, що можуть застосовуватися до осіб, які вчинили розбещення неповнолітніх;
- охарактеризувати додаткові кримінально-правові засоби щодо осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, передбачене ст. 156 КК України;
- розробити та аргументувати пропозиції щодо вдосконалення КК України і практики його застосування.

Для досягнення поставленої мети і виконання зазначених завдань авторка використала загальнонаукові й спеціально-наукові методи пізнання правових явищ: *аналізу* – під час розгляду всіх питань у межах теми дослідження, які потребували здійснення поділу цілого на частини; *синтезу* – під час дослідження кримінально-правових проблем розбещення неповнолітніх, для розв’язання яких використовувалася процедура об’єднання кількох елементів у єдине ціле (зокрема, при формулюванні понять); *індукції* – для побудови висновків щодо практики застосування КК України з протидії розбещенню неповнолітніх, за результатами аналізу емпіричного матеріалу; *дедукції* – у процесі вивчення малозначності розбещення неповнолітніх; *абстрагування* – для виявлення тенденцій практики застосування ст. 156 КК України; *конкретизації* – під час визначення змісту понять «розпусні дії», «обов’язки щодо виховання потерпілого» та «обов’язки щодо піклування про потерпілого»; *моделювання* – для характеристики механізму спричинення шкоди статевому розвитку

дитини, установлення випадків, за яких розбещення неповнолітніх слід відмежовувати від суміжних складів злочинів; *системного аналізу* – під час установлення місця й значення ст. 156 КК України в загальній системі кримінально-правових норм та в системі норм розділу V Особливої частини КК України; *юридичний (догматичний)* – використовувався для розкриття змісту термінів, що використовуються у ст. 156 КК України, формулювання юридичних понять, з'ясування змісту ознак юридичного складу розбещення неповнолітніх, розробленні пропозицій тощо; *соціологічний* – у процесі дослідження матеріалів правозастосовної практики та опрацювання статистичних даних.

Повнота викладених наукових результатів в опублікованих працях здобувачки. Основні положення та результати дисертації викладено у трьох наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях України, та трьох тезах доповідей, підготовлених для науково-практичних заходів.

Перелік наукових праць здобувачки й аналіз їх змісту засвідчують, що наукові результати, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження достатньо повно викладено у вітчизняних наукових фахових виданнях, пройшли апробацію на різних науково-практичних заходах.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушення академічної доброчесності. Детальний аналіз тексту дисертації Оксани Письменської дає підстави дійти висновку про відсутність текстових запозичень без посилання на джерела та інших порушень академічної доброчесності.

Зауваження щодо змісту дисертації. Загалом відзначаючи логічність та послідовність побудови дослідження, рекомендації та висновки, що сформулювала дисертантка, вважаю за потрібне звернути увагу на окремі дискусійні та такі, які потребують додаткового пояснення під час захисту, положення роботи.

1. Авторка визначила одним із завдань свого дослідження розроблення та аргументування пропозицій щодо вдосконалення кримінального

законодавства України. У цьому контексті треба визнати, що робота справді містить низку оригінальних пропозицій, реалізація яких сприятиме вдосконаленню кримінально-правової норми про відповідальність за розбещення неповнолітніх. Водночас ці пропозиції належним чином не систематизовані, а висновки не містять оновленої редакції статті КК України, яка з позиції дисертантки має передбачати відповідальність за розбещення неповнолітніх.

2. Доцільним видається включення до структури дисертаційного дослідження елементів емпіричного аналізу, зокрема у спосіб проведення анкетування або інтерв'ювання потенційних жертв розпусних дій. Ідеться насамперед про повнолітніх здобувачів вищої освіти, які могли мати відповідний травматичний досвід у минулому. Такий підхід уможливив би отримання первинної (кримінологічно значущої) інформації з ключових питань, що становили предмет дослідження, та сприяв би більш глибокому розумінню реального стану проблеми.

Відсутність подібного емпіричного складника певною мірою знижує аргументативну силу окремих висновків і пропозицій, зокрема тих, що стосуються удосконалення положень кримінального законодавства України. Використання результатів первинного соціологічного дослідження могло б не лише посилити достовірність запропонованих рекомендацій, а й надати більш повне уявлення про соціально-психологічний контекст досліджуваного явища.

3. У межах наукової дискусії доцільним є звернення уваги на одне з теоретичних положень автора, викладене на сторінці 65 дисертаційної роботи, де зазначається: «І хоч ця ознака безпосередньо не зазначена у ст. 156 КК України, але впливає з її змісту: розбещувати неповнолітню особу може лише особа, яка є повнолітньою». Цей висновок, безумовно, має логічну основу в межах класичного підходу до кримінальної відповідальності, яка передбачає наявність у суб'єкта відповідного рівня вікової зрілості та розуміння протиправності своєї поведінки.

Водночас, у контексті емпіричних даних, які авторка безпосередньо опрацьовує в дисертації з використанням інструментів аналітичної платформи *Crimedatalab*, виникають підстави для уточнення або переосмислення деяких положень, наведених у роботі. Зокрема, як встановлено, за період з 2013 р. по 2024 р. за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 156 КК України, було засуджено дев'ятнадцять осіб віком від шістнадцяти до вісімнадцяти років. Отже, логічно постає питання щодо природи й обставин таких вироків: чи справді ці молоді особи були засуджені саме як виконавці злочину за ст. 156 КК України; чи, можливо, мали місце певні особливості кваліфікації, спільності злочину або ж вони виступали співучасниками у межах інших правопорушень?

У зв'язку з цим, хотілося б з'ясувати, чи зустрічалися подібні випадки серед вироків, які були проаналізовані в межах дисертаційного дослідження, а також яким чином здобувачка пояснює співвідношення теоретичної тези про повноліття як обов'язкову ознаку суб'єкта злочину з наявністю задокументованих випадків засудження осіб, які на момент вчинення злочину не досягли вісімнадцятирічного віку. Така дискусія є важливою не лише в контексті узгодження нормативних підходів і судової практики, а й для забезпечення внутрішньої логічної цілісності дослідження та його практичної корисності у сфері правозастосування.

Загальний висновок. Представлена на рецензування дисертаційна робота Оксани Письменської «Розбещення неповнолітніх: склад злочину та кримінально-правові засоби реагування» є завершеною роботою та сформульовані у ній наукові результати містять елементи наукової новизни, які мають теоретичне і практичне значення для наук кримінального права та кримінології. Дисертаційне дослідження узгоджується з вимогами Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261,

наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 року № 40 та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її авторка – Письменська Оксана Вікторівна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право.

**Рецензент –
завідувач науково-дослідної лабораторії
з проблем запобігання кримінальним
правопорушенням факультету № 3
Донецького державного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук,
старший дослідник**

Тетяна ПОНОМАРЬОВА

Підпис Пономарьової Тетяни Ігорівни засвідчую

**Т.в.о. начальника
відділу документування
службової діяльності**

Наталя ХОЗЛУ